

Skolbibliotek och läsfrämjande

Maja Hjertzell, Arvika kommun

I diskussionerna som rört den minskade läsförståelsen har skolbibliotekets betydelse för läsutvecklingen hos elever lyfts fram. Denna text tar upp några av skolbibliotekets funktioner och arbetssätt.

Enligt skollagen (2 kap. 36§) ska eleverna i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ha tillgång till skolbibliotek. Detta gäller såväl offentliga som fristående skolor. Tillgången till skolbibliotek på landets skolor är dock mycket varierad. Enligt Kungliga bibliotekets statistik från 2012 (en ny undersökning genomförs under 2015, ännu inte redovisad) saknar en av sex elever helt tillgång till skolbibliotek. Hälften av landets elever har inte tillgång till ett bemannat skolbibliotek. I många skolbibliotek saknas viktiga funktioner och de kan därför inte utgöra den del i skolans pedagogiska verksamhet som de är avsedda att vara. På grund av denna ojämlikhet blir det naturligtvis under mycket olika förutsättningar som skolbiblioteket och dess eventuella personal kan samarbeta med lärare och delta i Läsluftet.

För att eleverna ska anses ha tillgång till skolbibliotek ska följande krav vara uppfyllda enligt skolinspektionen:

1. Eleverna har tillgång till ett skolbibliotek i den egna skolenhetens lokaler eller på rimligt avstånd från skolan som gör det möjligt att kontinuerligt använda biblioteket som en del av elevernas utbildning för att bidra till att nå målen för denna.
2. Biblioteket omfattar böcker, facklitteratur och skönlitteratur, informationsteknik och andra medier.
3. Biblioteket är anpassat till elevernas behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning.

I vissa kommuner samarbetar skolor med kommunbiblioteket. Eftersom kommunbibliotek och skolbibliotek har olika mål, målgrupper och ansvar kan inte kommunbiblioteket med sin befintliga verksamhet uppfylla skolbibliotekets uppdrag. Därför är ett skrivet samarbetsavtal att rekommendera. De basuppdrag man bör utforma avtalet kring är: pedagogisk verksamhet, läsfrämjande, tillgänglighet och bemanning. En skrift från Kungliga biblioteket – ”Formaliserat samarbete mellan skola och bibliotek” finns att ladda ner till hjälp om ett sådant avtal saknas.

Forskning (Clark m.fl., 2011) har påvisat ett positivt samband mellan läsförmåga och tillgång till böcker i hemmet. Eftersom skolan har ett kompensatoriskt uppdrag stödjer denna forskning vikten av ett skolbibliotek med och en undervisning som erbjuder riklig tillgång till böcker.

Skolbiblioteket har två huvuduppdrag: informationskompetens (att söka, hantera och värdera information) och läsfrämjande. Läsfrämjande innebär för skolbibliotekets del att upprätthålla en balans mellan frihet och krav och bibliotekarien arbetar med båda perspektiven. Skolbiblioteket bör och kan vara en fristad från pliktläsning, men ska också uppmuntra till fördjupad och kritisk läsning och vara en del av skolans arbete med läsutveckling, något som ibland förknippas med både tvång och prestation.

För elever med läsnedsättning har skolbiblioteket talbokstillstånd, vilket betyder att de kan ladda ner talböcker till elever från Myndigheten för tillgängliga mediet (MTM). Skolbiblioteket kan också ge elever tillgång till tjänsten Egen nedladdning vilket innebär att eleverna kan ladda ner talböcker på egen hand antingen till dator eller via appen Legimus. En distinktion som är bra att känna till är att ljudböcker är kommersiellt utgivna, medan talböcker framställs med stöd av 17§ i upphovsrättslagen av de som har regeringens tillstånd. Ljudböcker är tillgängliga för alla, talböcker för de med tillfällig eller permanent läsnedsättning.

Skolbibliotekarien kan i samarbete med lärare diskutera och föreslå lämplig litteratur för klasser, grupper och för enskilda elever. Något generaliserande kan man säga att lärarna känner sina elever och deras intressen och läsnivåer och bibliotekarien har ett brett kunnande om litteratur. Dessa kompetenser kan komplettera och fördjupa varandra i ett gott samarbete. Bibliotekarien har till sin hjälp egna nätverk av kollegor i bloggar, nätforum (t ex Skolbiblistan), fortbildningar mm och använder sig givetvis också av hjälpmedel i form av litteraturlösningsdatabaser, bibliografier och annan litteratur för att hitta och föreslå lämpliga titlar till olika ändamål.

Bibliotekarien kan, given framförhållning och tid för inläsning, presentera skönlitteratur utifrån tema, genre, författare, läsnivå eller annan avgränsning, för elever och eller personal. Bokprat är en av bibliotekariens vanligaste läsfrämjande arbetsuppgifter och sker till skillnad från boksamtal *innan* en bok är läst för att väcka inspiration och nyfikenhet. Med bokprat kan man förutom att hjälpa läsare att göra val, sprida en kunskap om bredden och mångfalden i bokutgivningen, skapa förförståelse inför läsning och boksamtal, göra eleverna till medvetna biblioteksanvändare samt vara en läsande förebild och samtalspartner.

Inom arbetet med Läslyftet kan skolbibliotekarien involveras och delta i förarbetet med litteratururval och om möjligheten finns även i delar av boksamtalen. Anledningen till det är framför allt att kunna ta vid och möta eleverna utanför och efter läsning och boksamtal, att dela elevernas texterfarenheter och därigenom så att säga kunna tala samma litterära språk som eleverna.

En viktig uppgift för skolbiblioteket är att fortsätta stimulera och inspirera till vidare fri läsning och ta vid när en läsperiod i klassrummet är slut. På kommunbiblioteken och i skolbiblioteken finns flera sätt att bygga vidare på läsintresset. Många bibliotek arrangerar författarbesök, läsecirklar, skrivarkurser, utställningar med anknytning till litteratur och kampanjdagar (Världsbokdagen, Kura skymning etc). Samtalet mellan läsare – bibliotekarie, elever och lärare, fortsätter också dagligen mellan bibliotekens hyllor.

Referenser

Tryckta källor

Clark, Christina, Woodley, Jane & Lewis, Fiona (2011). *The Gift of Reading in 2011: Children and young people's access to books and attitudes toward reading*. London: National Literacy Trust.

Guldér, Margareta, Helinsky, Zuzana (2013). *Handbok för skolbibliotekarier: Modeller, verktyg och praktiska exempel*. Lund: BTJ Förlag.

Limberg, Louise & Hampson Lundh, Anna (red) (2013). *Skolbibliotekets roller i förändrade landskap: En forskningsantologi*. Lund: BTJ Förlag.

Malmberg, Sofia & Graner, Teo (2014). *Bibliotekarien som medpedagog: Eller: Varför sitter det ingen i lånedisken?* Lund: BTJ Förlag.

På tal om böcker: Om bokprat och boksamtal i skola och bibliotek (2005). Lund: BTJ Förlag.

Elektroniska källor

Formaliserat samarbete mellan skola och bibliotek. Hämtat från Kungliga biblioteket, www.kb.se/bibliotek/Skolbibliotek/Skolbiblioteksmaterial/Formaliserat-samarbete/. Hämtat 2015-11-10

Mer om skolbibliotek. Hämtat från Skolverket, www.skolverket.se/regelverk/juridisk-vagledning/skolbibliotek-1.172926. Hämtat 2015-11-10

Skolbiblistan. Hämtat från Skolverket, www.skolverket.se/skolutveckling/resurser-for-larande/skolbibliotek/skolbiblistan. Hämtat 2015-11-10.